

І. Є. ПОТЮК

**ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ НАВЧАЛЬНИХ
СТРАТЕГІЙ**

Проаналізовано специфіку оволодіння англomовною лексичною компетенцією у немовному вищому навчальному закладі (ВНЗ), яка є невід'ємним компонентом англomовної професійно спрямованої комунікативної компетенції студента і внаслідок застосування навчальних стратегій забезпечує майбутніх фахівців знаннями професійної лексики, формує в них вміння розпізнавати й розуміти термінологічні одиниці підмови спеціальності. Обґрунтовано теоретичні аспекти дослідження. Визначено основні методичні засади формування англomовної лексичної компетенції. Проаналізовано результати щодо перевірки ефективності запропонованої методики.

Ключові слова: англomовна комунікативна компетенція, англomовна лексична компетенція, навчальні стратегії, англomовна фахова лексика.

І. Е. ПОТЮК

**ФОРМИРОВАНИЕ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У
БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ТУРИЗМА НА ПРИНЦИПАХ
УЧЕБНЫХ СТРАТЕГИЙ**

Проанализирована специфика овладения англоязычной лексической компетенцией в неязыковом вузе, которая является неотъемлемым компонентом англоязычной профессионально направленной коммуникативной компетенции студента и в результате применения учебных стратегий обеспечивает будущих специалистов знаниями профессиональной лексики, формирует у них умение распознавать и понимать терминологические единицы по специальности. Обоснованы теоретические аспекты исследования. Определены основные методические аспекты формирования англоязычной лексической компетенции. Проанализированы результаты относительно проверки эффективности предложенной методики.

Ключевые слова: англоязычная коммуникативная компетенция, англоязычная лексическая компетенция, учебные стратегии, англоязычная профессиональная лексика

I. E. POTIUK

**THE PROCESS OF FORMING OF ENGLISH-LANGUAGE LEXICAL
COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN TOURISM BASED ON LEARNING
STRATEGIES**

Peculiarities of mastering the English-language lexical competence in unlinguistic educational establishment, which appears an integral component of professionally directed communicative competence of the student, provides future specialists' knowledge with professional vocabulary and forms ability to recognize and understand it with the help of learning strategies, have been analyzed in the article. The theoretical aspects of research, the basic methodical aspects of forming the English-language lexical competence and results of the verification of efficiency of the offered methodology have been highlighted and characterized by the author.

Keywords: foreign-language communicative competence, English-language lexical competence, second/foreign language learning strategies strategies, English vocabulary of specific purposes.

Спрямування освітньої програми на задоволення сучасних запитів суспільства і світових вимог ринку праці, переорієнтацію навчальної діяльності студентів на активне самостійне опрацювання професійно орієнтованої інформації суттєво актуалізує потребу у формуванні англomовної лексичної компетенції. Знання термінологічної лексики та здатність її адекватного

використання сприяють кращому розумінню професійної інформації усних і письмових текстів та доцільності застосування майбутніми фахівцями отриманої інформації у власному мовленні.

В нинішніх умовах глобалізаційних процесів одним з важливих векторів розвитку автономності студента у навчальній діяльності і його свідомого ставлення до оволодіння іноземною мовою та ефективного опрацювання лексичного матеріалу є формування у майбутнього фахівця сфери туризму оптимальних особистісних стратегій вивчення мови.

У сучасній методиці викладання іноземних мов все більшу увагу дослідників привертають питання формування професійно орієнтованої лексичної компетенції (В. Борщовецька, Г. Гринюк, Л. Петровська, І. Свердлова, Ю. Семенчук, В. Шмідт). Про підвищений інтерес сучасних теоретиків і практиків вищої освіти до використання навчальних стратегій у контексті вивчення іноземних мов свідчить значна наукова література (Ф. Бацевич, У. Едмондсон, І. Задорожна, Е. Коєн, Л. Морська, С. Ніколаєва, Р. Оксфорд, О. Тарнопольський, Ю. Хаус, Г. Штерн, Н. Ягельська). Існують також праці, присвячені формуванню лексичної компетенції у складі комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму (О. Баглай, Н. Бондар, Г. Гритчук, М. Денисенко, В. Осідак, Н. Чаграк, Л. Шевніна).

Незважаючи на ґрунтовну базу досліджень із зазначеної проблеми, вивчення сучасних тенденцій викладання іноземних мов свідчить, що потенціал стосовно формування англомовної лексичної компетенції (АЛК) у студентів немовних спеціальностей не вичерпано. Щодо траєкторії формування АЛК майбутніх фахівців сфери туризму на засадах навчальних стратегій під час навчання у ВНЗ, то вона не була розроблена: не приділено достатньо уваги конкретизації вказаних стратегій у контексті формування АЛК; не висвітлено особливості її формування у студентів.

Таким чином, зростаючі вимоги до рівня сформованості АЛК майбутніх фахівців сфери туризму, з одного боку, та відсутність відповідних методичних розробок, здатних підвищити результативність процесу оволодіння студентами англомовною фаховою лексикою, з іншого, посилюють потребу в розробці науково обґрунтованої методики формування АЛК таких фахівців, застосовуючи навчальні стратегії для інтенсифікації цього процесу.

Метою статті є опис наукового обґрунтування, практичної розробки й експериментальної перевірки ефективності авторської методики формування АЛК у майбутніх фахівців сфери туризму на засадах навчальних стратегій.

Оскільки результати навчання майбутніх фахівців сфери туризму термінологічної лексики підмови спеціальності проявляються безпосередньо у процесі спілкування, яке характеризується професійно спрямованим змістом, то ми вважаємо за доцільне проаналізувати особливості оволодіння англомовною комунікативною компетенцією, котру розглядаємо як комплексне поняття. Так, у контексті аналізу мовленнєвої поведінки фахівця туристичної сфери поняття «англомовна комунікативна компетенція» визначаємо як здатність людини розуміти та відтворювати англійською мовою не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань та мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей і специфіки ситуації спілкування, які зумовлюються професійною діяльністю студента. Тому студентам, котрі отримують кваліфікацію за напрямком підготовки «Туризм» як майбутнім фахівцям необхідно набути англомовної професійно-спрямованої комунікативної компетенції (АПСКК). Остання вважається сформованою, якщо вони використовують англійську мову, щоб самостійно отримувати і розширювати професійні знання та досвід [2, с. 319].

У контексті нашого дослідження трактування АПСКК визначає комунікативну здатність студента вирішувати професійно спрямовані завдання за умов непередбаченого спілкування і складається з таких компетенцій, як лінгвістична, прагматична, соціолінгвістична та стратегічна [3].

Традиційно лінгвістична компетенція містить у собі лексичну компетенцію, формування якої в складі АПСКК має свої особливості: АЛК – це не лише здатність використовувати мовний словниковий запас [1, с. 110], а й здатність свідомо застосовувати отримані лексичні знання з фаху та набуті лексичні навички для вирішення практичних завдань чи проблем у межах професійних потреб.

Формування ж стратегічної компетенції визначає професійність підготовки студентів немовних ВНЗ з оволодіння англійською лексикою, оскільки у цьому процесі передбачено використання навчальних стратегій (вербальних і невербальних) для мінімізації труднощів при спілкуванні або запобігання зриву під час комунікації [5, 8].

Навчальні стратегії є одним з основних чинників, які допомагають визначити, як і наскільки ефективно студенти вивчають англійську мову (а в нашому випадку – її лексичний матеріал), і забезпечують їх умінням вирішувати конкретні навчальні завдання, формуючи особистісну позицію у виборі найефективнішої траєкторії у навчанні [6].

Для ефективного формування АЛК студентів – майбутніх представників сфери туризму нами визначено три групи навчальних стратегій: метакогнітивні (планування; встановлення цілі; спостереження; самоконтроль/самооцінка), когнітивні (запам'ятовування/повторення; компенсаторні стратегії; стратегії доповнення; стратегії групування й уникнення) та соціально-афективні (стратегії кооперації та взаємодії).

Розгляд психолінгвістичних передумов формування АЛК у немовному ВНЗ дає підстави стверджувати, що позитивна мотивація при вивченні англійської мови та впевненість у посильності її опанування сприяє ефективності формування АЛК у майбутніх фахівців сфери туризму і що саме навчальні стратегії є засобами активної та цілеспрямованої участі у формуванні професійно спрямованих лексичних навичок і мовленнєвих вмінь.

Аналіз методичних аспектів формування АЛК свідчить, що підготовка фахівців туристичної сфери здійснюється через навчання усіх видів мовленнєвої діяльності.

Дидактичною основою відбору навчальних стратегій для формування АЛК майбутніх фахівців сфери туризму є комплекс загальнодидактичних принципів систематичності й послідовності, свідомості, наочності, активності та самостійності, міжпредметної координації, методичних принципів комунікативності, інтегрованого і диференційованого навчання іноземних мов, професійної спрямованості навчання та домінуючої ролі вправ, а також специфічних принципів автономії та відповідальності у навчанні, врахування індивідуально-раціонального стилю навчання, відповідності використання навчальних стратегій до індивідуально-раціонального стилю навчання, активізації довільного запам'ятовування та суб'єктивності у навчанні, дотримання яких забезпечить ефективне вивчення майбутніми фахівцями сфери туризму лексичного матеріалу англійської мови із застосуванням навчальних стратегій [4, с. 19–30].

Відомо, що основою навчання іншомовної лексики є правильний відбір та організація навчального матеріалу [3, 4]. Відбір навчального матеріалу рекомендуємо здійснювати у такій послідовності:

- 1) визначення найпоширеніших сфер спілкування;
- 2) формулювання найбільш типових тем;
- 3) виокремлення ситуативно-тематичних комплексів;
- 4) визначення типових професійних ситуацій спілкування;
- 5) відбір навчальних фахових текстів;
- 6) відбір мовного мінімуму.

З урахуванням необхідності практичної реалізації методики оволодіння фаховою лексикою на засадах навчальних стратегій процес формування АЛК у майбутніх фахівців сфери туризму зведено до трьох етапів, а саме:

I. Операційно-автоматичний – етап введення і семантизації лексичних одиниць (переважає рецептивне засвоєння лексичного матеріалу, тобто сприйняття звукової і графічної форми слова);

II. Репродуктивно-діяльнісний – етап вдосконалення та автоматизації дій студентів з новим мовним матеріалом (подальше тренування лексичного матеріалу з метою удосконалення професійно спрямованих лексичних знань і навичок);

III. Комунікативно-стратегічний – етап розвитку й подальшої автоматизації дій студентів з лексикою у мовленні і контролю рівня сформованості АЛК.

Відповідно до етапів формування АЛК визначено три взаємозалежних комплекси вправ, що утворюють систему вправ для формування лексичних навичок читання, аудіювання, говоріння та письма:

- 1) комплекс вправ з метою формування професійно спрямованих лексичних навичок (рецептивні, рецептивно-репродуктивні, некомунікативні, умовно-комунікативні вправи);

2) комплекс вправ з метою вдосконалення професійно спрямованих лексичних умінь (репродуктивні, рецептивно-продуктивні, умовно-комунікативні, комунікативні вправи);

3) комплекс вправ з метою розвитку професійно спрямованих мовленнєвих умінь та формування АЛК (рецептивно-продуктивні, продуктивні, умовно-комунікативні, комунікативні вправи).

У ході дослідження доведено, що ефективність формування професійно спрямованої АЛК в майбутніх фахівців сфери туризму забезпечується застосуванням навчальних стратегій, розподіл яких здійснено відповідно до етапу формування зазначеної компетенції запропонованої системи вправ (табл. 1).

Таблиця 1

Таксономія навчальних стратегій відповідно до етапу формування АЛК

Етапи формування АЛК	Навчальні стратегії
Операційно-автоматичний	- Стратегії для самостійної семантизації лексичних одиниць (ЛО); - запам'ятовування/повторення (сприйняття та відтворення ЛО, асоціація, використання опор/зразків, візуалізація, синоніми/антоніми, зіставлення явищ); - групування (класифікація/систематизація ЛО чи нової інформації); - кооперація (робота в мікрогрупах/парах, тлумачення ЛО/дефініції); - взаємодія (звернення за допомогою, уточнення, підсумовування); ігри.
Репродуктивно-діяльнісний	+ - Доповнення (розширення значення ЛО, детальне опрацювання інформації, робота зі словником, мультимедіа, занотовування); - компенсаторні (перифраз, словотвір, жестикуляція/міміка (невербальні стратегії), переклад, здогадка значення).
Комунікативно-стратегічний	+ - Уникнення (незавершеність повідомлення/висловлювання; зміна повідомлення/висловлювання; уникнення теми дискусії); - метакогнітивні (планування; встановлення цілі; спостереження; самоконтроль/самооцінка).

Ми не обмежуємо використання тієї чи тієї навчальної стратегії лише на конкретному етапі формування АЛК: одна і та ж навчальна стратегія може застосовуватися для вирішення завдання як на операційно-автоматичному чи репродуктивно-діяльнісному етапах, так і на комунікативно-стратегічному етапі; має значення лише ефективність виконання поставленого завдання чи вирішення ситуативно зумовленої проблеми.

Для реалізації цієї системи вправ розроблено циклічну поетапну модель організації навчального процесу, що розглядається як детальна схема управління навчальною діяльністю для оволодіння студентами знаннями професійно орієнтованої лексики на засадах навчальних стратегій та досягнення достатнього рівня сформованості навичок і вмінь використання термінологічних одиниць для англомовного спілкування у сфері майбутньої фахової діяльності.

У ході дослідження експериментально перевірено ефективність авторської методики формування АЛК у майбутніх фахівців сфери туризму на засадах навчальних стратегій.

Педагогічний експеримент проводився у три етапи – констатувальний, формувальний і контрольний – серед студентів II–IV курсів денної форми навчання географічного факультету (напрямок підготовки 0504 «Туризм») Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

За результатами проведених зрізів під час констатувального етапу експерименту студенти продемонстрували задовільний рівень володіння АЛК та низький рівень використання навчальних стратегій для засвоєння фахової лексики, що підтвердило необхідність впровадження розробленої методики. Студенти експериментальних груп навчалися на основі розробленої нами системи вправ, а в контрольних групах навчання проводилось на основі навчального посібника, визначеного програмою, проте без спеціального використання навчальних стратегій для засвоєння фахової лексики.

ЛНГВОДИДАКТИКА

За результатами експериментального навчання на контрольному етапі експерименту проведено післяекспериментальний зріз, який виявив високий рівень знань відібраної лексики (табл. 3), а також збільшення частки студентів в експериментальних групах, які продемонстрували високий рівень використання навчальних стратегій в іншомовній діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна таблиця рівня використання навчальних стратегій студентами під час вивчення іноземної мови

Етапи експерименту	Рівні використання навчальних стратегій											
	Високий				Середній				Низький			
	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	КГ2	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	КГ2	ЕГ1	ЕГ2	КГ1	КГ2
Констатувальний	2	3	5	1	9	10	13	6	10	11	7	5
	9%	13%	20%	8%	43%	37%	52%	50%	48%	43%	28%	42%
Контрольний	15	17	7	1	6	5	14	9	–	–	4	2
	71%	77%	28%	8%	23%	23%	56%	75%	–	–	16%	17%

Таким чином, у результаті педагогічного експерименту доведена гіпотеза про те, що розроблена система вправ для формування АЛК у майбутніх фахівців сфери туризму з використанням навчальних стратегій є ефективною.

Таблиця 3

Порівняльна таблиця середніх показників перед- та післяекспериментального зрізів для визначення загального рівня сформованості АЛК

Об'єкти контролю	Групи	Середній коефіцієнт навченості		Приріст	
		перед експериментальним навчанням	після експериментального навчання		
рівень знань фахової лексики	ЕГ1	0,59	0,89	0,3	
	ЕГ2	0,58	0,85	0,27	
	КГ1	0,63	0,73	0,1	
	КГ2	0,6	0,7	0,1	
рівень сформованості лексичних навичок і вмій у видах мовленнєвої діяльності	Письмо	ЕГ1	0,57	0,89	0,32
		ЕГ2	0,54	0,8	0,26
		КГ1	0,6	0,57	0,03
		КГ2	0,66	0,6	0,06
	Говоріння	ЕГ1	0,59	0,82	0,23
		ЕГ2	0,58	0,84	0,26
		КГ1	0,6	0,62	0,02
		КГ2	0,59	0,65	0,06
	Читання	ЕГ1	0,6	0,88	0,28
		ЕГ2	0,69	0,84	0,15
		КГ1	0,66	0,64	0,02
		КГ2	0,63	0,6	0,03
	Аудіювання	ЕГ1	0,58	0,88	0,3
		ЕГ2	0,58	0,89	0,31
		КГ1	0,61	0,7	0,09
		КГ2	0,6	0,68	0,08

Досягнути високого рівня сформованості АЛК у студентів–майбутніх фахівців сфери туризму можливо за умови застосування спеціально розробленої методики, згідно з якою навчання англomовної професійно спрямованої лексики передбачає застосування навчальних стратегій для підвищення ефективності та результативності цього процесу, і дає можливість подальшого використання цих стратегій для вирішення різних особистих завдань чи проблем, а не лише навчальних.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування та розвитку АЛК студентів немовних спеціальностей на засадах навчальних стратегій. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у здійсненні наукових розвідок щодо використання потенціалу навчальних стратегій в інших аспектах англomовного навчання та формування АЛК студентів, які навчаються за іншими напрямками підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва; пер. О. М. Шерстюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Коваль Л. М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англomовної професійно орієнтованої мовної компетенції / Л. М. Коваль // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-тех. праць. – Львів, 2010. – Вип. 20.4. – С. 318–321.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Семенчук Ю. О. Формування англomовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ю. О. Семенчук. – К., 2007. – 184 с.
5. Cohen A. D. The learner's side of foreign language learning : Where do styles, strategies, and tasks meet? / A. D. Cohen // International Review of Applied Linguistics in Language Teaching. – 2003. – N 41 (4). – P. 279–291.
6. Ellis R. Second Language Acquisition / R. Ellis. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 147 p.
7. Johnson K. Expertise in Second Language Learning and Teaching / K. Johnson. – Great Britain: Antony Rowe Ltd : Chippenham and Eastbourne, 2005. – 258 p.
8. Oxford R. Language learning strategies and beyond : A look at strategies in the context of styles / R. Oxford // Shifting the instructional focus to the learner / S. S. Magnan (ed.). – Middlebury, VT : Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages, 1990. – P. 35–55.